

STUDIEBOK

Denne fila inneholder bare forord og kapittel 1 i boka. For øvrige kapitler, se <http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>

STUDIUTVALGET

AKP(m-l)

Det norske samfunnssystemet i slutten av 20.århundret

MELDING :

av
Jon Ivar Elstad

Studietjenester

**Partiskolen
Trinn
2B**

Tom side

**STUDIEUTVALGET
AKP(m-l)**

Det norske samfunnssystemet i slutten av 20.århundret

**av
Jon Ivar Elstad**

STUDIEBOK

**Partiskolen
Trinn
2 B**

Studietjenester

Studiebok
DET NORSKE SAMFUNNSSYSTEMET
- i slutten av 20. århundre

av
Jon Ivar Elstad

Partiskolen, Trinn 2b.
Utgitt av Studieutvalget i AKP(m-l)

Copyright K/S Studietjenester A/S
1. opplag juni 1989

Omslag: Berit Hammerø

Forsidetegningen er av H. Skauge og
tidligere publisert i avisa Klassekampen

Illustrasjoner er hentet fra H. Skauges
2.-sidetegninger i Klassekampen

Sats: K/S Studietjenester A/S
Trykk: GCS- Vest
Bestillingsnr:
ISBN-82-7392-013-5

Boka kan bestilles hos
Studietjenester
tlf.: (02) 384250
Gøteborggt. 8
0556 Oslo 5

Det norske samfunnssystemet i slutten av 20.århundret

Partiskolen Trinn 2B

Det norske
samfunnsvesenets
ve uttale i
forbundets

Tom side

Partiet har

INNHold

FORORD s.11

Det norske samfunnet - Om denne studieboka - Hvorfor har vi valgt ut temaene i denne boka - Litt om organisering av boka

KAPITEL 1. DEN KAPITALISTISKE SAMFUNNSØKONOMIEN s.14

1.1. DE FIRE ØKONOMISKE SEKTORENE s.14 - Kapitalistisk vareproduksjon - Småborgerlig organisering av produksjon og tjenester - Offentlig administrasjon og tjenesteyting - Husholdssektoren - Kapitaleierne styrer samfunnsarbeidet - 1.2. MOTSIGELSER I DE ØKONOMISKE SEKTORENE s.20 - Klassemotsigelser i den kapitalistiske sektoren - Produksjon for profitt og utbytting - En samfunnsklasse som hersker over økonomien - Motsigelser i de andre økonomiske sektorene - Kvinnes plassering i de fire sektorene - 1.3. EIENDOMMENE UNDER STATSMONOPOLKAPITALISMEN s.23 - Kapitalismen og privateiendommen - Statseiendommer og aksjeselskaper - Aksjeselskapene i statsmonopolkapitalismen - Hvorfor er aksjeselskapene så dominerende? - 1.4. HVORDAN KAPITALISMEN DOMINERER I SAMFUNNSØKONOMIEN s.28 - Den kapitalistiske sektorens dominans - Den kapitalistiske sektoren og det offentlige - 1.5. DYNAMIKKEN I SAMFUNNSUTVIKLINGA s.32 - Den viktigste motsigelsen i kapitalismen - I dette kapitlet har vi ...

KAPITEL 2. STATEN OG DEN OFFENTLIGE VIRKSOMHETEN s.34

2.1. DEN OFFENTLIGE SEKTOREN OG KJERNA I STATEN s.34 - Størrelsen på den moderne statsmakta - Kapitalismen og de offentlige utgiftene - Kjerna i staten og voldsapparatet - 2.2. VELFERDSSTATEN s.37 - Et forførende ord - To syn på velferdsstaten - Kravene fra veksten i kapitalismen (akkumulasjonen) - Klassekampen - Taktiske innrømmelser fra herskerklassen - 2.3. STATENS VEKST OG MONOPOLKAPITALISMEN s.42 - Den offentlige makta og statens klassekarakter - Stylinga av arbeidskraft og pengevesen - Subsidiert av kapitalistenes virksomhet - Den statlige økonomiske politikken - Statsmonopolkapitalismen og stylinga av økonomien - 2.4. DET BORGERLIGE DEMOKRATIET s.47 - Det ideologiske overtaket - Politikk og økonomisk makt - Statsapparatet og det korporative maktsystemet - Formaldemokratiet - Er demokratiet utvida? - Partisystemet - Massemedia og

det borgerlige demokratiet - Det borgerlige demokratiet
oppsummert - I dette kapitlet har vi ...

KAPITEL 3. KLASSEMOTSIGELSER I DET NORSKE SAMFUNNET s.60

3.1. KLASSENE s.60 - Dagens Norge et klasse-
samfunn? - De tre store samfunnsklassene - Klasse-
tilhørighet er en objektiv posisjon - Klassetilhørigheten til
kvinnene - Arbeiderklassens interesse av sosialismen-
Klasseorganisering - 3.2. ØKONOMISKE MOTSIGELSER
MELLOM KLASSENE s.68 - Klasseene er knytta
sammen i motsetninger - Borgerskapet mot arbeiderklassen
- Borgerskapet mot småborgerskapet - Arbeiderklassen
og småborgerskapet - Motsigelser innafor klassene? - 3.3.
HVA KNYTTER ARBEIDERKLASSEN TIL DET
KAPITALISTISKE SAMFUNNET? s.71 - Arbeidernes
klassesituasjon - Forbrukersamfunnet - Gjeldsslaveriet-
Kultur, ideologisk kontroll, og massemedia - Klassesam-
arbeidssystemet - Bundet av tusen bånd ... - 3.4.
NØKKELEN TIL BORGERSKAPETS HERREDØMME
s.77 - Hvem er den herskende klassen? - Borgerskapet
- en enhetlig herskende blokk? - Borgerskapets strategiske
problem - Hvordan den økonomiske maktstillinga blir
befesta - Befestinga av det politiske herredømmet - I
dette kapitlet ...

KAPITEL 4. BORGERSKAPETS ØKONOMISKE HERRE- DØMME I 70- OG 80-ÅRA s.84

4.1. SAMFUNNSØKONOMIEN I 70-ÅRA s.84 - Norge
som middel for kapitalistenes profitt - Næringslivet ved
inngangen til 1970-åra - Utenriksøkonomien - Konse-
kvenser av kapitalistenes økonomiske herredømme - 4.2.
BORGERSKAPETS OMSTILLINGER I 70- OG 80-ÅRA
s.89 - Internasjonal krise og teknologisk revolusjon-
Hovedlinjer i de kapitalistiske investeringene - Byggevirk-
somheten og industriutviklinga - Utenlandsinvesteringene-
Aksjespekulasjonen, kredittmarkedet, rentenivået-
Sammenslåinger og nedlegginger - Kapitalen endra
tyngdepunkt - Statsapparatets rolle i omstillinga i 70- og
80-åra - «Kommunalisering» og privatisering av offentlig
sektor - 4.3. DEN KAPITALISTISKE ØKONOMIENS
SPREKK I SLUTTEN AV 80-ÅRA s.103 - Transak-
sjonsøkonomien - Bobla sprekker 1: Oljeprisfallet - Bobla
sprekker 2: Aksjekrakket - Bobla sprekker 3: Krisa i de
kapitalistiske bedriftene - Bobla sprekker 4: Bankkrisa-
4.4. KRISA I KAPITALISMEN BLIR BYRDER FOR
FOLK s.109 - Kritikk - «Snuoperasjonen» - I dette
kapitlet har vi ...

KAPITEL 5. ARBEIDERKLASSEN I 80-ÅRA s.112

5.1. ARBEIDERKLASSEN: ØKONOMI OG LEVE-STANDARD s.112 - Klassekampene - Levestandard-økninga tar slutt - Utstøtinga og den nye arbeidsløsheten - 5.2. ARBEIDERKLASSEN ENDRER SEG s.116 - De kvinnelige arbeidernes frammarsj - Ny sammensetning og oppsplitting av arbeiderklassen - Arbeiderklassen og Arbeiderpartiets reformperiode - Arbeiderpartiets omvandling og krise - De politiske tendensene i arbeiderklassen - 5.3. ARBEIDERKLASSENS KAMPER s.124 - Arbeiderne i klassekampen - Lønnsoppgjørene - LO-toppen - Lønnsoppgjørene i 70-åra og 80-åra - Stillstand i klassekampene i 80-åra? - Kampene i den kvinnelige arbeiderklassen - Kampen om arbeidsplassene - Den faglig-politiske kampen - 5.4. KAMPENE OM DEN OFFENTLIGE SEKTOREN s.132 - Velferdsordningenes sulteforing - Kampene i velferdssektoren - I dette kapitlet har vi ...

KAPITEL 6. ANDRE STORE SAMFUNNSMOTSIGELSER I 80-ÅRA s.136

6.1. DISTRIKTS-NORGE s.136 - Småborgerskapet på landsbygda - Klassene blant befolkninga i primærnæringene - Hovedlinjer fra 60-åra til inngangen av 90-åra - Finnmarkskrisa - 6.2. KVINNEKAMPEN s.142 - Kvinnenes situasjon i etterkrigstida - Den nye kvinnekampen - 6.3. DEN ØKOLOGISKE KRISA OG KAMPEN MOT DEN s.145 - Fra naturvern til økologi - De viktigste økologiske farene - Kapitalismens dilemma - Miljøkampen - 6.4. DET STORTINGSPOLITISKE LIVET I 80-ÅRA s.151 - Bak valgene: Samfunnsendringer og opinionssvingninger - Spillet i Stortinget - I dette kapitlet har vi ...

KAPITEL 7. PERSPEKTIVER PÅ 90-ÅRA s.156

7.1. SITUASJONEN I DE SISTE 80-ÅRA s.156 - Resultatene av snuoperasjonen - Strategisk plan for borgerskapet - 7.2. SEKS TIKKENDE BOMBER s.161 - Vil borgerskapets framtidsønsker bli oppfylt? - Ny nedgang i den vestlige kapitalismen? - Oljepriskrakk og synkende råvarepriser? - Miljøkatastrofer? - Sprekker i pillarene: Alliansen med småborgerskapet? - Sprekker i pillarene: Kontrollen med arbeiderklassen? - Kvinneopprør? - 7.3. HVA BLIR SAMFUNNSBILDET I 90-ÅRA? s.168 - Borgerskapet kan ri stormen av - To nasjoner? - Den oppsmuldra arbeiderbevegelsen - Nytt liv i den revolusjonære bevegelsen - «menneskene skaper sin egen historie...»

STUDIESPØRSMÅL OG OPPGAVER s.173

Tom side

FORORD

Det norske samfunnet

Hva tenker folk på når de tenker på Norge? På 17. mai og Holmenkollen, rømmegraut og lefser, Grethe Waitz og Stortinget? Mange mener at vi både har en folkelig konge og demokrati, velferd og økonomisk likhet, lite fattigdom og høy levealder. Dette er et glansbilde, men slett ikke bare usant. Norge er et høyt utvikla kapitalistisk samfunn. Når vi sammenligner med tidligere tider, eller med mange andre land i verden, ser vi at det norske samfunnet har nådd et stykke både i levestandard og demokrati.

Men om en leiter litt, for eksempel i offisiell statistikk i Statistisk Årbok, ser en også et annet Norge. Det transport-systemet Norge har, dominert av privatbilismen, førte til at 116 996 personer, godt over hundre tusen, ble skada i veitrafikken fra 1977 til 1986. Mange tusener ble varig invalidisert, omlag 4000 ble drept. I samme tidsrom begikk over 5000 mennesker sjølmord. Nesten 1,4 millioner forbrytelser ble meldt til politiet i disse ti åra. Samfunnsutviklinga gjorde at fler og fler ikke kunne forsørge seg sjøl. Vinteren 1989 var det omtrent 130 000 arbeidsløse, og over 200 000 uføretrygda. Omlag en av åtte voksne personer (fra 16 - 66 år) var altså enten arbeidsledig eller uføretrygda!

Om denne studieboka

I denne boka skal vi verken skryte av det som er bra i Norge, eller dvele ved de svarteste sidene. Vi skal prøve å gi et *helhetlig* bilde av sentrale trekk ved det norske samfunnet, slik det arta seg i 1970- og 1980-åra. Vi skal vise at dette samfunnet blir beherska av et spesielt samfunnsøkonomisk system, kapitalismen, og av en spesiell samfunnsklasse, borgerskapet. Vi skal vise at de djupe drivkreftene som virker i samfunnet først og fremst henger sammen med dette internasjonale økonomiske systemet, og de motsigelser og konflikter det avler. Vi skal også se at samfunnsutviklinga blir skapt av

kamper og klassemotsetninger. Vi skal prøve å analysere de viktigste motsetningene i samfunnet, mellom klassene, kvinneundertrykkinga, og den voksende økologiske krisa. Og vi skal antyde noe om hvor dette peker hen: Hvilken vei vil samfunnsutviklinga ta utover 1990-åra?

Det er altså ikke små planer vi har med denne boka. Emnet er så stort at veldig mange temaer kunne vært tatt med. Men dette er ikke mer enn ei kortfatta studiebok, ment til lesning eller til bruk på studiesirkler og kurs. Derfor er det mye du *ikke* finner i denne boka. Du finner (dessverre) ikke noe om kulturspørsmål, eller om utdanning, eller om vilkåra for innvandrere, eller om sameland. All den andre kunnskapen du trenger, må du finne andre steder. Men denne boka håper vi er en god start.

Ei historiebok fra år 2130

Mot slutten av det 20. hundreåret levde befolkninga i Noreg under det en seinere kalte «kapitalismens siste fase». Den kapitalistiske organiseringa av samfunnsproduksjonen beherska samfunnet. Samfunnet var dominert av et lite sosialt sjikt som ble kalt borgerskapet. Det kontrollerte en særskilt type maktorganisasjon som nå ikke lenger eksisterer («staten»), og dominerte økonomien som dengang var organisert planlaust og uhensiktsmessig i separate produksjonsorganisasjoner («bedrifter»). «Bedriftene» ble kontrollert av dette mindretallet, som dermed også hadde kontrollen over arbeidet til flertallet av befolkninga. Den gangen kunne enkeltpersoner eie felleskapets produksjonsinnretninger og bruke dem for egne formål, så sosialt at befolkningas behov og ønsker ikke ble tatt hensyn til! Sjøl om noen allerede da mente at teknologisk kunnskap og økologisk viten måtte bli planmessig brukt, i pakt med felles beslutninger om behov og nødvendigheter, og ved å ta hensyn til likhet i folket og rike utviklingsmuligheter for alle individer, var denne innsikten ennå ikke anerkjent av flertallet, slik den er nå. På overflata virket dette samfunnssystemet stabilt. I ettertid er det lett å se at allerede da var mange kimer til sammenbruddet for denne samfunnsformen synlige: Sosiale konflikter, økologisk ubalanse, et økonomisk system med tallrike ustabile trekk som samtidig produserte økonomiske kriser og sosial ulikhet.

Hvorfor har vi valgt ut temaene i denne boka?

I ettertid virker det lett å forstå hvorfor noen samfunn ble utsatt for grunnleggende omveltninger. Klasseundertrykkinga var for hard, og maktapparatet til de herskende smuldra hen.

Historia er full av eksempler, fra det gamle franske adelsregimet som ble styrtet i den mest berømte av alle revolusjoner i 1789, til shahens despotiske herredømme i Iran som det islamske opprøret gjorde slutt på i 1799.

Før slike omveltninger skjer, synes de fleste at det herskende regimet ser overveldende sterkt ut. Men alle klassesamfunn har motsetninger og gjennomtrengende svakheter. Denne boka prøver å vise at også Norge har samfunnsmotsigelser som rommer så mye sprengkraft at de en gang i framtida kan føre til ei samfunnsomveltning - til en sosialistisk revolusjon.

Nettopp de grunnleggende motsigelsene i det norske samfunnet, som kanskje rommer kimene til store forandringer, har vi prøvd å få fram i denne boka.

Litt om organiseringa av boka

De første kapitlene (Kapitel 1, 2 og 3) handler om den grunnleggende samfunnsorganiseringa: Om det økonomiske systemet, om det politiske systemet, den offentlige virksomheten, og om samfunnsskissene og motsigelsene mellom dem. De neste tre kapitlene (4 - 6) tar nærmere for seg hvordan samfunnsmotsigelsene og borgerskapets herredømme utspilte seg i 1970- og 1980-åra. Kapitel 7, det siste, viser noen mulige perspektiver for 1990-åra.

Deretter følger studiespørsmål og oppgaver som kan bli brukt til diskusjonsmøter og kurs.

Denne boka er utgitt av AKP(m-l)s studieutvalg i forbindelse med AKP(m-l)s Partiskole. Tidligere er utgitt følgende studie bøker:

- * Marxistisk Filosofi (K/S Studietjenester A/S 1986. 120 sider, kr. 80). Tar for seg teorien om dialektisk og historisk materialisme.
- * Politisk Økonomi. Kapitalismen (Studietjenester 1986. 133 sider, kr. 90). Analyserer grunnbegrepene i den marxistiske analysen av kapitalismens økonomi.
- * Bli med i AKPml (Studietjenester 1987. 180 sider, kr. 100). Studiesirkel og grunnbok i AKP(m-l)s syn på kapitalismen, imperialismen, revolusjon, sosialisme, og det kommunistiske partiet.
- * Krig. Fred. Væpna revolusjon (Studietjenester 1987. 101 sider, kr. 70). Diskuterer marxismens oppfatning av kriger og militære kampformer.
- * Imperialismen (Studietjenester 1988. 240 sider, kr. 130). Gir en allsidig framstilling av imperialismens teori, og av ulike sider ved verdenssituasjonen og forholda i den 3. verden i 1980-åra.

Opplysninger om AKP(m-l)s Partiskole og bestillinger av studie bøkene: Kontakt Studietjenester, tlf.: 02 / 38 42 50, Gøteborggt. 8, 0566 Oslo 5.

KAPITEL 1.

DEN KAPITALISTISKE SAMFUNNSØKONOMIEN

1.1. De fire økonomiske sektorene

«blandingsøkonomi, et økonomisk system der privat eiendomsrett til produksjonsmidlene er det vanlige, men der også stat og kommune driver økonomisk virksomhet. Videre skjer den private virksomhet innen rammebetingelser som settes av det offentlige. Disse omfatter påbud og konsesjoner i medhold av offentlig regulering (lover og forskrifter), avgifter og subsidier...» (Store Norske Leksikon)

Det vanligste synet blant makthaverne er at Norge har en «blandingsøkonomi». Sjølsagt veit alle at store deler av næringslivet er privateid, at det har ansatte lønnsarbeidere, og at målet med virksomheten er overskudd. Dette er kjennetegn på kapitalistisk produksjon. Likevel hevder noen at dette ikke er vanlig kapitalisme, fordi: 1) De private bedriftenes virksomhet er regulert av staten. 2) Bedriftsdemokrati og fagforeningenes makt gir de ansatte medbestemmelse. 3) Den offentlige virksomheten er dominerende i samfunnsøkonomien.

Sånn står altså motsigelsen: Er den norske samfunnsøkonomien beherska av kapitalismen? Eller er det en «blandingsøkonomi», der staten regulerer og kontrollerer det kapitalistiske næringslivet?

De store mer lønnsomme

Selv om Hydro sto for virke, om Hydro sto for virke, om Hydro sto for virke, av de store norske industriselskapers inntøying, ikke dette et helt dekkende bilde. De øvrige blant «topp»-skat fortjente nesten 257 millioner kroner, til for at Norsk Data hadde skatteinngang på 340 millioner kroner og Saga på millioner kroner. De kom 11 ut med et ordinært skatte på henholdsvis millioner og 456 millioner kroner.

Uansett hvordan man
dette, var Norsk Hydro
store selskaber med na

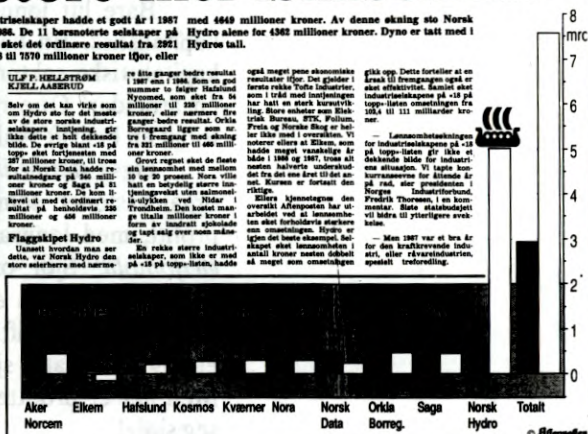

Aker Elken
Norecm

En rekke større industrielskaper, som ikke er med på «15 på topp»-listen, hadde enn omsetningen. Hydro er igjen det beste eksempel. Selskapet økt lønnsomheten i antall kroner nesten dobbelt så meget som omsetningen.

— Lønnsomhetsøkningen for industrilekskapene på 18 på topp-listen gir ikke et dekkende bilde for industriens situasjon. Vi tapte konkurransevonne for åttende år på rad, sier presidenten i Norges Industriforbund, Fredrik Thorsen, i en kommentar. Siste statsbudsjett vil bidra til ytterligere svekkelser.

— Men 1967 var et bra år for den kraftrevende industri, eller råvareindustrien, spesielt treforedling.

Ikke hele samfunnsøkonomien er kapitalistisk. Vi kan si at det er 4 økonomiske sektorer: Den kapitalistiske sektoren, den småborgerlige, den offentlige, og husholdsektoren.

Den kapitalistiske sektoren består av bedriftene som produserer *varer* eller tjenester som blir solgt for profitt, ved hjelp av ansatte lønnsarbeidere. Typiske varer er kasseroller, hus, sko, klokker, bøker. Men produktene fra den kapitalistiske sektoren trenger ikke være materielle «ting». Det kan være tjenester: Banklån, hårklipp, arkitekt-tegninger, pakkereiser til syden, sirkusforestillinger.

En organisasjon som produserer materielle eller immaterielle «ting» som blir solgt er ikke uten videre en del av den kapitalistiske sektoren. Produksjonen må dessuten skje *med lønnsarbeid og for profit*.

For *profitt* betyr at bedriften selger varen eller tjenesten til en *pris*, og der «poenget» med virksomheten er at prisene ikke bare skal dekke utgiftene, men også gi overskudd som eierne og ledelsen kan disponere.

Med lønnsarbeid betyr at produksjonen er organisert med ansatte, som utfører arbeidet, kommandert og leda av eierne og sjefene.

Bare litt lønnsarbeid er ikke nok til at virksomheten blir kapitalistisk. En bedrift med *én* deltidsansatt tilhører ikke den kapitalistiske sektor. Ingen kapitalist kan leve av å utbytte bare én arbeider! Ofte regner vi 5 årsverk av ansatte som minimum for at en bedrift skal kalles kapitalistisk.

Også *statsbedrifter* kan være kapitalistiske. Bedrifter eller organisasjoner som driver vare- eller tjenesteproduksjon, for profitt, med lønnsarbeid, er kapitalistiske virksomheter *uansett eierforhold!* Sjø! om det er staten som eier bedriften, og industriministeren er øverste myndighet, er bedriften likevel en kapitalistisk bedrift. Det samme gjelder også bedrifter som er eid av de ansatte sjøl. De er del av den kapitalistiske sektoren. Men her er profitten de ansattes eiendom. De ansatte «utbytter seg sjøl»!

Småborgerlig organisering av produksjon og tjenester

Noen typiske eksempler på småborgerlig produksjon: Sjøføren som eier sjøl den lastebilen han bruker, dama som eier og driver aleine en lampebutikk, den kvinnelige bonden som driver gardsbruket med hjelp av mannen, de to arkitektene som driver et felles kontor med en ansatt kontorhjelp. De fleste av de sjøl-stendige næringsdrivende er del av den småborgerlige sektoren.

Denne sektoren har flere likhetstrekk med den kapitalistiske. Det blir produsert varer eller tjenester som har en pris og blir solgt på et marked. *Men produksjonen eller virksomheten skjer ikke med lønnsarbeid.* Det skjer ikke utbytting av lønnsarbeidere. De som driver de småborgerlige virksomhetene lever i hovedsak av å selge resultater av eget arbeid.

Offentlig administrasjon og tjenesteyting

Her tenker vi ikke på de statseidde kapitalistiske bedriftene, men på de andre delene av den offentlige virksomheten. I alle statsmonopolkapitalistiske samfunn er dette en stor sektor. De som jobber der er ansatte og eier ikke produksjonsmidler. De produserer tjenester som ikke blir solgt. Ligningsetaten sikrer inntekter til det offentlige ved å lese selvangivelsene og skrive ut skatter. Samferdselsmyndighetene lager trafikkregler. Forsvaret «produserer» krigsøvelser og grensebevoktning.

Den offentlige sektoren har altså en egen organisasjonsform og betalingsmåte for virksomheten sin. Produksjonen i den offentlige sektor er ikke varer som blir frambudt på et marked for profitt. Det finnes ikke noe overskudd som aksjonærer kan

KAPITALISTISK SEKTOR 1 070 000 ÅRSVERK
OFFENTLIG SEKTOR 430 000 ÅRSVERK

Større kapitalistiske bedrifter og konserner med 50 ansatte og mer i oljesektoren, bergverk, industri og bygg og anlegg 330 000 årsverk	Forsvaret 50 000 årsverk
Handelsbedrifter med over 30 ansatte 80 000 årsverk	Statsadministrasjon Kommuneadministrasjon m.m. 110 000 årsverk
Storkapitalistiske bedrifter i samferdsel 80 000 årsverk	Skoler, undervisning 110 000 årsverk
Storkapital i bank, finans, forsikring og annet 160 000 årsverk	Helse- og sosialtjenester 160 000 årsverk
Mindre kapitalistiske bedrifter i industri, bygg og anlegg 150 000 årsverk	SMÅBORGERLIG SEKTOR 330 000 ÅRSVERK
Småkapitalen i handelsnæringen 100 000 årsverk	Småborgerlig produksjon i jordbruk, skogbruk, fiske 100 000 årsverk
Andre mindre kapitalistiske bedrifter Hotell, tjenesteyting m.m. 170 000 årsverk	Småborgerlig sektor i handel 80 000 årsverk
	Annen småborgerlig sektor tjenester, håndverk, transport 150 000 årsverk

Yrkesarbeidet (1,8 millioner årsverk) i 1987, fordelt på de økonomiske sektorene

leve av. Virksomheten blir finansiert ved skatt, avgifter og toll. Dette er midler som blir trekt inn fra de andre økonomiske sektorene: Fra verdiproduksjonen i de kapitalistiske bedriftene og i den småborgerlige sektoren.

Husholdssektoren

Den fjerde sektoren, husholdssektoren, omfatter det vi kan kalle husholdsproduksjon eller hjemmearbeidet. Den består av alt det private arbeidet som blir gjort i husholdningene og

familiene, med matlaging, husarbeid, barnepass og ungeoppdragelse, eldreomsorg, bærplukking, egeninnsats i husbygging, dugnader osv.

For det første *reproduserer* denne sektoren arbeidskrafta. Her blir omsorg, hvile og konsum «produsert». Dette er nødvendige avbrekk som gjør at lønnstakerne pånytt kan stå i produksjonen. Dessuten blir nye generasjoner oppfostra. Slik blir arbeiderklassen reprodusert (fornyet, gjenskapt). For det andre er dette en *velferdssektor*. Omsorg, trygghet, stell av eldre, pleie av sjuke osv. som det offentlige ikke yter, blir gitt i husholdssektoren. Ei tredje side er at den er prega av *kvinneundertrykking*. Sjøl om det har skjedd noen endringer, er familiene gjennomgående prega av mannsherredømmet.

Husholdssektoren er *utafor* det vi vanligvis kaller «arbeidslivet» eller «yrkeslivet». Den er utafor pengeøkonomien. Mor får ikke betalt av mann og barn for å servere middag, eller for å hjelpe svigermor. Far får ikke betalt for dugnaden i barnehagen.

Husholdssektoren har likevel svær økonomisk betydning for det kapitalistiske samfunnet. For å opprettholde levestandarden kan lønnstakerne enten «produsere» det de trenger sjøl, ved hjemmearbeid, eller kjøpe det i butikkene. Når hjemmearbeidet er svært, med omsorg, matlaging og reingjøring, kan lønningene lettere bli holdt nede. Det ubetalte arbeidet hjemme, som først og fremst kvinnene står for, erstatter det som lønnstakerne ellers måtte bruke lønn for å kjøpe. Dette har arbeidsgiverne fordel av. De drar nytte av privatarbeidet ved at det holder lønna lav. Dermed øker utbyttinga i den kapitalistiske produksjonen. På samme vis erstatter det private omsorgsarbeidet den offentlige innsatsen i eldreomsorg, pleie av sjuke, og barnepass. Makthaverne benytter seg av dette for å frigjøre mere ressurser til den kapitalistiske virksomheten.

Arbeidet i husholdssektoren er svært. Tidsnytingsundersøkelsen fra 1981 viste hva kvinner og menn, 16-74 år, gjennomsnittlig brukte de 24 timene i døgnet til:

	Kvinner	Menn
Inntektsgivende arbeid	2,4timer	4,7timer
Husholdsarbeid	4,8timer	2,4timer
Utdanning, fritid	6,5timer	6,7timer
Personlige behov (søvn)	10,3timer	10,2timer

Om vi legger sammen kvinners og menns arbeid, ser vi at husholdsarbeidet og det inntektsgivende arbeidet er omlag like stort. I samfunnsøkonomien er altså arbeidstida i husholdssektoren grovt sett den samme som arbeidstida i den kapitalistiske, småborgerlige og offentlige sektor tilsammen! Husholdssektoren er først og fremst kvinners arbeid. De gjør omlag to tredeler av arbeidet i denne sektoren, ifølge denne undersøkelsen.

En herskende økonomisk klasse: Profitene er grunnlaget for borgerskapets maktstilling, men profitene avhenger av kjøpekraftige markeder. Innstrammingspolitikken i slutten av 80-åra førte til problemer for de kapitalistene som produserte for hjemmemarkedet.

Kapitaleierne styrer samfunnsarbeidet

Den offentlige sektor er blitt langt større enn før. Men mange har overdrevne ideer om hvor stor den er. Figuren viser at vel 420 000 (ca. 23%) av årsverkene i «pengeøkonomien» var i offentlig tjenesteyting utafør markedene i 1986. Resten, ca. 77%, var innafor sektorene som produserer varer og tjenester for salg. Av disse nesten 1,4 millioner årsverkene var nær 1 million innafor den kapitalistiske sektoren. *Det er altså den kapitalistiske sektoren som direkte organiserer det aller meste av yrkesarbeidet i den norske samfunnsøkonomien i midten av 1980-åra.* Kapitaleierne (borgerskapet), de som eier og styrer produksjonsmidlene i denne sektoren, har dermed en enorm maktposisjon.

Og ikke bare det: Av de «kapitalistiske årverkene» foregikk omkring to tredeler innafor det vi kan definere som den *storkapitalistiske* sektoren, dvs. innafor bedrifter som har minst 50 ansatte. Innafor den kapitalistiske sektoren er det storkonserner og monopoler som dominerer!

Endel av årsverkene i den kapitalistiske sektoren, anslagsvis omlag 100 000, blir gjort av borgerskapet sjøl. Resten blir styrt av dem. Omlag 900 000 årsverk bestemmer borgerskapet direkte over! Hovedparten av samfunnsarbeidet blir altså kontrollert av borgerskapet. Dette er en *formidabel maktposisjon*, som er utgangspunktet for kontrollen over *samfunnsøkonomien*.

De fire økonomiske sektorene

Bernt leier et lite lokale i småbyen. Der driver han frisørforretningen sin, 9-17 på hverdager og 10-14 på lørdag. Det hender han gir seg sjøl fri for å dra på fiske. *Elida* er hjemmearbeidende. Hun har ingen egen inntekt. Pengene familien bruker kommer fra lønna til mannen. Elida jobber med husarbeid, innkjøp, passer de to barna, og vasker og handler for svigermor. *Torun* har full jobb som lærerinne. Hun får lønna si fra kommunen, som får penga fra kommuneskatten og statlige overføringer. Foreldra til elevene betaler ikke for undervisninga. *Lennart* er montør i en bedrift med nesten 400 ansatte. Han jobber på ordre fra formannen. Bedriften er del av et konsern der flere tusen arbeider.

STOPP OG TENK: Hvilken økonomisk sektor jobber du i?

1.2. Motsigelser i de økonomiske sektorene

Klassemotsigelser i den kapitalistiske sektoren

Hver av de økonomiske sektorene har sin særskilte *klassemensetning*. De viktigste samfunnsklassene, som vi skal beskrive mer detaljert seinere, har hver sine posisjoner i de økonomiske sektorene.

I alle bedrifter i den kapitalistiske sektoren kan vi lokalisere to parter, to «motpoler». På den ene sida har vi de som styrer og kontrollerer bedriftene. Enten eier de sjøl bedriften, eller de styrer den på oppdrag fra eierne. De kontrollerer produksjonsvirksomheten i bedriften. De avgjør hva som skal bli produsert, og disponerer over maskiner, bygninger og råvarer. De avgjør bedriftenes langsiktige strategi, og bestemmer over investeringene. De bestemmer hvor mange som skal være ansatt, og de leder og kontrollerer arbeidet til de ansatte. De disponerer over det som blir produsert, enten det er materielle varer eller tjenester. De avgjør prisene på produktene, og hvem de skal selge til.

Denne parten, som har *herredømmet* over bedriften, over arbeidet til de ansatte, over produksjonsmidlene, og over produksjonen, er *borgerskapet*. Men borgerskapet fins ikke bare i den kapitalistiske sektoren, men også innafor den offentlige sektoren.

På den andre sida har vi de ansatte. Deres levemåte er knytta sammen med å være lønnstakere. De må la bedriften råde over arbeidsdagen, arbeidsevnene og kvalifikasjonene sine. Det vil si at de *selger* arbeidskrafta si mot lønn. De kontrollerer ikke bedriftene, investeringene, produksjonsmidlene, råvarene, eller virksomheten. De har ikke engang noe reelt herredømme over sin egen arbeidstid. Bruken av den blir styrt av ledelsen, av borgerskapet. Denne parten som er underlagt herredømmet til sjefsiktet i de kapitalistiske bedriftene, er *arbeiderne*.

Produksjon for profitt og utbytting

Den kapitalistiske sektoren er styrt av ønsket om profitt. Bedriftene må bære seg, være lønnsomme, gi avkastning, gi overskudd, være rentable, gi fortjeneste. Alle disse uttrykkene, og flere til, illustrerer det grunnleggende styringsprinsippet i kapitalistiske bedrifter. Inntektene fra salget skal være større enn utgiftene til lønninger, maskiner, råvarer, regnskapsføring og salgsarbeid. Slik sitter kapitaleierne igjen med et overskudd, en fortjeneste på det de har lagt ut. Uten dette overskuddet ville de ikke bry seg om å lede produksjonen, ettersom det ikke er produksjonen i seg sjøl, men *hvor mye fortjeneste den gir*, som er drivkraften bak den økonomiske virksomheten til borgerskapet.

Hvor kommer overskuddet fra? *Det oppstår fordi verdiene av det arbeidet de vanlige ansatte gjør, er større enn verdiene de ansatte får i lønn*. Verdiene som er frambrakt av den ene parten i den kapitalistiske sektoren, av arbeiderklassen, blir overtatt og disponert av den andre parten, borgerskapet, på grunn av kontrollen og styringa borgerskapet har over produksjonsmidlene. Og verdiskapinga er større, ofte langt større, enn lønna. Dette er *utbyttinga*: Borgerskapet bytter lønn mot noe som har langt større verdi: Nemlig verdien av det arbeidet de vanlige ansatte utfører.

En samfunnsklasse som hersker over økonomien

Etter at lønna er betalt til arbeiderne, disponerer borgerskapet over de nyproduserte verdiene. De kan bli anvendt til høye lønninger for sjefssjiktet, aksjeutbytte, eller spekulasjon. Men ofte går overskuddet til nye investeringer, som fører til nytt overskudd, som fører til nye investeringer osv. Arbeiderne produserer altså rikdommene til borgerskapet, som borgerskapet bruker til å befeste sitt økonomiske herredømme. Kontrollen over produksjonsmidlene og maktposisjonene i produksjonsprosessen fører til at borgerskapet hele tida kontrollerer produksjons-

midlene og verdiskapinga. Slik er borgerskapet en klasse som *hersker over næringslivet*, gjennom kontrollen av produksjonsmidlene og den direkte styringa med nær 1 million årsverk i den kapitalistiske sektoren.

Motsigelser i de andre økonomiske sektorene

Innafor en småborgerlige bedrift er det vanligvis ikke klassekonflikter, sjøl om det sjølsagt kan være motsigelser og uenighet der. Men småborgeren har andre motparter: Til dem hun/han kjøper fra, eller selger til, til myndighetene som setter betingelser for virksomheten hennes/hans, eller til bankene hun/han har lån hos.

I de offentlige virksomhetene er det klassemotsetninger. Sjefene har herredømmet og kontrollerer virksomheten, og styrer de underordna lønnstakerne akkurat som i den kapitalistiske virksomheten. Sammen med borgerskapet i den kapitalistiske sektoren er toppene i statsapparatet den *herskende samfunnsklassen*.

I husholdssektoren er det vanligvis ikke direkte konfrontasjoner mellom klassene. Den viktigste motsigelsen innafor husholdssektoren er *kjønnsmotsigelsen*. Husholdssektoren er prega av kvinners ubetalte slit og omsorg for barn, ektefelle og eldre

pårørende, ikke sjelden under autoritære menn som tar kvinners tjenerrolle for gitt. Mye av dette arbeidet virker frivillig. Det er ingen formann eller sjef som bestemmer at det skal bli gjort. Kvinnene kan føle at de gjør det til beste for familien, av kjærlighet og oppofring.

Men arbeidet i husholdssektoren blir *indirekte* kontrollert av maktforholda i samfunnet. Når det er mangel på offentlig omsorg, må helst kvinnene ta på seg arbeidet med omsorgen. Når lønna ikke strekker til, må familiene spe på med ekstra innsats i matlaging eller husbygging. Klasseundertrykkinga i samfunnet presser altså fram arbeid i husholdssektoren.

Kvinnenes plassering i de fire sektorene

Kvinneundertrykkinga fører til at kvinnene har en spesiell plass innafor samfunnsøkonomien. Kjønnssundertrykkinga viser seg i at det er først og fremst menn som har maktposisjonene i alle sektorene. Innafor hver sektor har kvinnene helst posisjoner lavt i hierarkiene.

Menn jobber ofte innafor de store bedriftene i den kapitalistiske sektoren. Nesten total er mannsdominansen i toppstillingene. Også blant arbeidergruppene i de kapitalistiske monopolkonsernene er det flest menn, med viktige unntak i endel kvinnedominerte industrier, og i noen større kapitalistiske finans, handels- og kommunikasjonsbedrifter.

Også i den småborgerlige produksjonen, blant de sjølstendige næringsdrivende, er menn i flertall. I 1987 var det 151 000 mannlige sjølstendige næringsdrivende, mot 38 000 kvinnelige. Innafor de sektorene som langt på vei får sine betingelser bestemt av den kapitalistiske sektoren, nemlig den offentlige tjenesteytinga og husholdssektoren, er kvinnene i flertall. Det er typisk at i den statlige sektoren, som er nærmest makta i samfunnet, er andelen av menn stor, særlig i de høyere stillingene. I den store kommunesektoren, som er fjernere fra samfunnsmakta, og der mye av det offentlige velferdsarbeidet foregår, er kvinnene i klart flertall.

1.3. Eiendommene under statsmonopolkapitalismen

Kapitalismen og privateiendommen

De økonomiske sektorene er prega av forskjellige eiendomsformer. I *husholdssektoren* er det husholdningene som eier leiligheter, innbo osv., som enkeltpersoners privateiendom. I *den*

offentlige sektoren eier staten og kommunene offentlige bygninger, veier, skoler, statsskog, marinefartøyer m.m. Dette er upersonlig eiendom, men eiendomsretten blir i praksis forvalta av de som leder de offentlige organene. I den *småborgerlige sektoren* er det produksjonsmidler (lastebiler, gardsbruk, butikker m.m.) som blir eid av enkeltpersoner.

De viktigste eiendommene er imidlertid tilknyttet den kapitalistiske sektoren.

I borgerlig ideologi er den private eiendomsretten høyt verdsatt. Den skal oppmuntre til økonomisk effektivitet, innsatsvilje og ansvarsfølelse. Kapitalistene lovpriser altså den private eiendomsretten. Men det kapitalistiske økonomiske systemet *avskaffer* faktisk eiendomsretten til produksjonsmidler. Tabellen viser at det fra 1967 til 1985 ble 100 000 færre som eide sine egne produksjonsmidler i Norge. Samtidig økte antallet som levde av å selge arbeidskrafta si sterkt.

	Antall sjølstendige	Antall lønnstakere
1967	288 000	1.139 000
1978	195 000	1.593 000
1986	186 000	1.781 000

Tendensen under kapitalismen er at det blir færre sjølstendige eiere av produksjonsmidler. Grunnen til dette er konkurransen og kravene til profitt. Det kapitalistiske systemet underminerer mulighetene for de små produksjonsmidlene. Riktignok kan det komme perioder der det skjer mange nyetableringer, og flere blir eiere av produksjonsmidler. Skattereglene kan oppmuntre til at folk registrerer seg som personlige eiere av firmaer (kontraktører i byggebransjen, for eksempel). Det kan være perioder der deler av storkonserner (for eksempel en planleggingsavdeling) starter et eget konsulentfirma. Men over lang sikt er ikke dette hovedtendensen.

Derfor blir de aller fleste *eiendomsløse* under kapitalismen, dvs. de eier ingen produksjonsmidler. Noen kjøper aksjer, og det gir dem et formelt «bevis» på at de eier andeler av en bedrift. Men om de ikke eier svære aksjeposter, får de ikke noe herredømme over produksjonsmidlene.

Statseiendommer og aksjeselskaper

De typiske eiendomsformene under statsmonopolkapitalismen i den kapitalistiske sektoren er *statseiendommen* og *aksjeselskapet*. De går over i hverandre: Staten har ofte organisert

POSTVERKET 26500 ansatte	NORSK HYDRO (50% av aksjene) 43000 ansatte i Norge og utlandet	RAUFOSS AMMUNISJON
TELEVERKET 21000 ansatte		NORSK KOKSVERK
		STORE NORSKE KULKOMPANI
		SØR-VARANGER GRUBER (store innskrenkninger)
NORGES STATSBANER 15500 ansatte	STATOIL 8500 ansatte	SULITJELMA BERGVERK (store innskrenkninger)
		ILMENITSMELTEVERKET
		Olivin Fosdalen
SAS (deleid)	NORSK JERNVERK (under nedbygging i 1989) 4500 ansatte i 1987	STATENS KORNFORRETNING
		VINMONOPOLET
STATKRAFT 3400 ansatte	NORSK FORSVARSTEKNOLOGI (tidl. Kongsberg Våpen)	NORGES BANK
		POSTSPAREBANKEN
		Statens Husbank Statens Lånekasse

Statseide kapitalistiske bedrifter i 1987

eiendommene sine som aksjeselskaper, på samme måte som de «private» monopolkapitalistene. I mange aksjeselskaper er eiendommene delt mellom staten og private.

Under statsmonopolkapitalismen er det typisk at staten er den største enkelteieren av kapitalistiske produksjonsmidler. Sann var det i Norge i slutten av 80-åra. Staten eier oljeselskaper,

bergverk og industri, kommunikasjons- og transportbedrifter, handelsbedrifter og banker. Vi kan anslå at det var omlag 120 000 ansatte i de statlige kapitalistiske virksomhetene i Norge i slutten av 80-åra. (Tallet vil avhenge av om en bare tar med ansatte i bedrifter der staten eier 100%, eller om en også tar med bedrifter der staten er deleier).

Noen av de mest innbringende statlige kapitalistiske virksomhetene er Vinmonopolet, Norsk Tipping, Lotto og Penge-lotteriet. Dessuten tar staten inn store penger i tobakkavgifter. At et vinmonopol er viktig av alkoholpolitiske årsaker, er sant nok. Samtidig ser vi hva som er statens «moral»: Den - og ingen annen - skal være profitøren på laster, drukkenskap og spillgalskap.

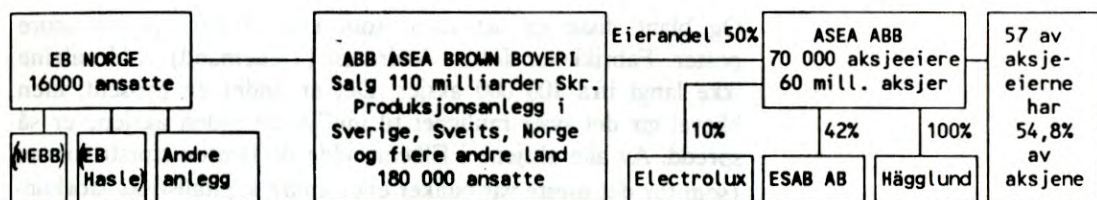
Aksjeselskapene i statsmonopolkapitalismen

Det fins fortsatt storbedrifter som blir eid av en enkelt person, eller av familier. Men dette er blitt mer og mer uvanlig. Omtrent alle viktige produksjonsmidler i 80-åras Norge som ikke er rein statseiendom, er *aksjeselskaper*. I aksjeselskapene er den investerte kapitalen, pengesummen som ble brukt til å få igang virksomheten, splitta opp i mange mindre deler (aksjer). Eiendomsforholda kan være bygd opp i innvikla hierarkier og mønstre. Enkeltpersoner eier aksjer. Det er også vanlig at bedrifter, banker og forsikringsselskaper, som ofte sjøl er aksjeselskaper, eier aksjer i andre aksjeselskaper. Det kan gå gjennom mange ledd: En bedrift kan være eid av et aksjeselskap. Aksjeselskapet kan eie andre bedrifter. Aksjene i dette aksjeselskapet kan være eid av enkeltpersoner og andre aksjeselskaper. Disse aksjeselskapene kan i sin tur ha sine aksjer spredd på mange typer eiere, derav nye aksjeselskaper, som er eid av nye aksjeselskaper osv.

Dette systemet gjør ofte at det er nesten umulig å kartlegge eiendomsforholdene grundig. Ofte oppdager man at aksjer i en bedrift er eid av selskaper det er umulig å finne ut hvem som egentlig eier. Formuer blir kamuflert på denne måten for å unngå skatt. Hemmelighetskremmeriet er også typisk når finansgrupper driver med oppkjøp i det skjulte for å overta bedrifter.

Hvorfor er aksjeselskapene så dominerende?

Årsakene til at aksjeselskaper er så dominerende i statsmonopolkapitalismen, er flere. Aksjeselskapsformen beskytter eierne mot å lide tap. Aksjeeieren er ikke personlig ansvarlig overfor

Makt på få hender i multinasjonale aksjeselskaper: Det svenske ASEA, der ikke mindre enn 70 000 eier aksjer, er kontrollert av de 57 største aksjeeierne. ASEA dominerer i det gigantiske ASEA-BROWN BOVERI, med rundt 180 000 ansatte, deriblant omlag 16000 i EB-konsernet i Norge.

kreditorene (de som har lånt penger til aksjeselskapet). Aksjonæren kan tape det han eller hun sjøl har satset i aksjekapital, men aksjonæren må ikke selge villaen sin sjøl om aksjeselskapet ikke kan dekke gjelda si.

Aksjeselskapsformen gir kapitalistene stor anledning til raskt å omplassere kapitalen sin. De kan kjøpe «gamle» aksjer eller «nye» aksjer («nye» aksjer oppstår ved aksjeemisjoner, nytegninger av aksjer). De kan selge aksjer som ikke gir utbytte nok, eller la aksjeselskap som eier bedrifter legge dem ned hvis de ikke går bra nok. Aksjeselskapet er tilpassa en kapitalisme i rask endring, der kapitaleierne raskt kan tilpasse seg endrete profittmuligheter.

Aksjeselskapsformen gjør det mulig å samle sammen sparepengene til mange enkeltpersoner, for å danne en stor kapital. Den gjør det mulig for kapitalister å kontrollere og styre kapital som er mange ganger større enn det en sjøl eier. Direktørene har stor mulighet til dette i mange aksjeselskaper, likeså eiere med forholdsvis liten egen kapital. Sjøl med en liten post i et aksjeselskap kan en ha stor makt om posten er såpass stor at den gir større innflytelse enn de andre eierne.

De store monopolkapitalistiske konsernene har splitta opp aksjekapitalen sin i en enorm masse aksjer. Eiendomsretten til Elkem, storkonsernet med en lang rekke bedrifter og gruver i Norge, med over 8000 ansatte i 1988 (derav vel 6000 i Norge), er splitta i *nesten 12 millioner aksjer*. En av Norges største banker, Kredittkassa, har det på samme måte: *Nesten 11 millioner aksjer*. Når det er slik, kan en rekke «vanlige folk» eie noen aksjer. En aksje kan du få kjøpt for 50 eller 100 eller 200 kr. Det er ikke noe vanskelig å bli aksjeeier!

Nettopp det at mange eier aksjer får kapitalismens forsvarere til å hevde at eiendommene blir spredd i befolkninga. For de store kapitaleierne er det lurt at kapitalen er splitta opp i så mange aksjer. På den måten får de fatt i mange spredte mindre pengesummer, f.eks. sparepengene til vanlige folk. De store kapitaleierne håper dessuten at et stort sjikt i befolkninga skal gi politisk støtte til de kapitalistiske bedriftenes profittjag, når mange eier en aksje eller to.

I realiteten er det bare noen få aksjonærer som kontrollerer de store aksjeselskapene. Aksjeeiendommen er alltid ujamnt fordelt. Kredittkassa hadde i 1985 10,6 millioner aksjer, fordelt på ca. 45 000 eiere. Men de knappe 1000 eierne med mer enn 1000 aksjer eidde godt over 60% av aksjekapitalen.

Og blant disse er det noen som kontrollerer spesielt store poster. Fabrikkeier Johan Andresen (Tiedemand) eidde aleine ikke langt ifra 100 000 aksjer. Det er under en prosent, men likevel gir det svær mulighet til innflytelse, siden aksjene er så spredd. Av alle aksjene i Elkem eidde de femten største eierne (som for det meste var banker eller andre kapitalistiske storkonserner) over 50% av aksjene i begynnelsen av 1988. Figuren viser at ASEA, det svære svenske konsernet som eier halvparten av ASEA BROWN BOVERI, eieren av EB i Norge, har aksjene fordelt på 70 000 eiere. Men bare 57 av de 70 000 har over 50% av aksjekapitalen!

De største aksjonærene i kapitalistiske storkonserner er vanligvis andre kapitalistiske storkonserner. Storkonsernene er altså kjeda sammen gjennom slike eiendomsforbindelser. Det finnes store personlige aksjeeiere, men de er mer uvanlige. Men dette betyr ikke at kapitalistene forsvinner! Det betyr bare at kapitalklassen har en kollektiv eiendom og kontroll, og at enkelte personlige storeiere kan kontrollere enormt store eiendommer, gjennom små strategiske aksjeposter.

STOPP OG TENK: Hva er argumentene mot Høyre-folks påstand om at det er et «sjøleierdemokrati» i Norge?

1.4. Hvordan kapitalismen dominerer i samfunnsøkonomien

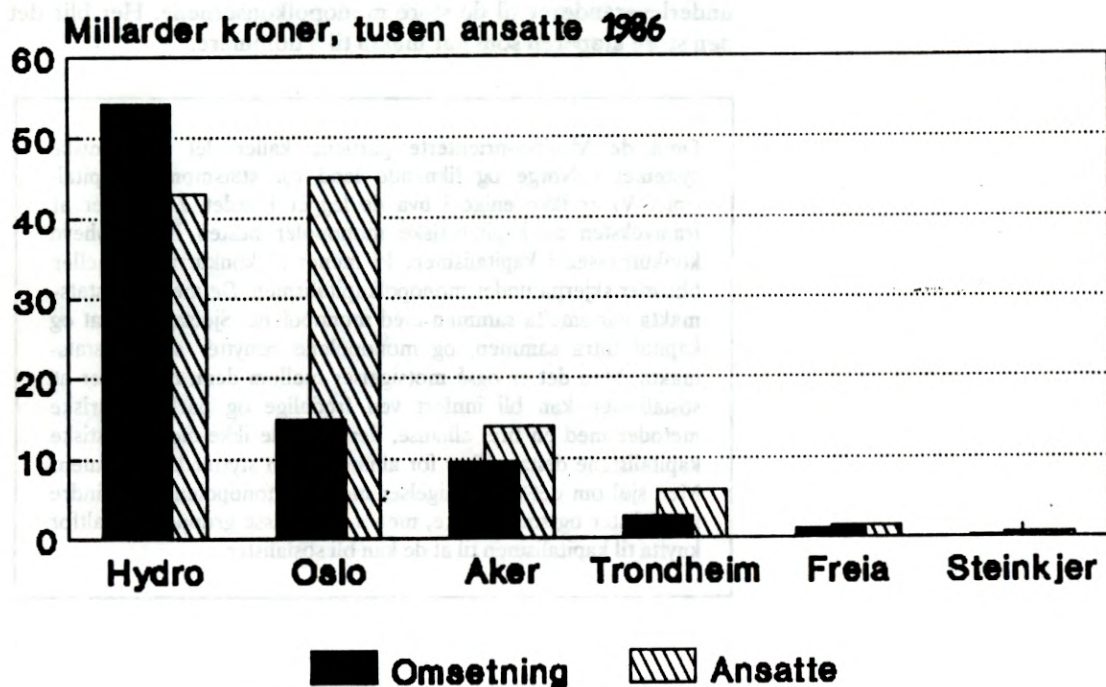
Den kapitalistiske sektorens dominans

Vi har sett at den kapitalistiske sektoren er den største økonomiske sektoren. De kapitalistiske konsernene har blitt enormt store. Som figuren viser, har Hydro omlag like mange ansatte, men langt større omsetning, enn Oslo Kommune, den offentlige organisasjonen som yter tjenester til nesten en halv million innbyggere. De ressursene som konsernene råder over, er altså svære i forhold til den offentlige makta.

Men det er ikke bare i kraft av størrelse at den behersker samfunnsøkonomien. I praksis er også de andre sektorene *underlagt* det som skjer i den kapitalistiske sektoren.

Konserner og kommuner

Maktstillinga til monopolene

De store kapitalistiske konsernene er svære maktkonsentrasjoner. Hydros omsetning er nesten det firedobbelte av Oslo kommunes. Et mindre konsern som Freia har langt flere ansatte enn en forholdsvis stor norsk kommune som Steinkjer.

Over beskrev vi hvordan husholdssektoren gjør det nødvendige arbeidet for å «fylle igjen høla» som næringslivet og det offentlige ikke dekker. Innafor den kapitalistiske pengeøkonomien ser en også spora etter kapitalismens dominans på mange måter. Størrelse gir makt. Storkonsernene har nøkkelen til skjebnen til mange lokalsamfunn. Et storkonsern er ofte dominerende som arbeidsgiver i mange kommuner, og som skattyter gjennom skatten på lønna til de ansatte. Mange av de andre arbeidsplassene i lokalsamfunnet, i for eksempel kommunal virksomhet og handel, kan bare eksistere så lenge det store konsernet har mange ansatte.

Dette er en direkte og lett synlig form for makt. Herredømmet til den kapitalistiske sektoren er imidlertid mye mer omfattende enn dette. De kapitalistiske storkonsernene har en mektig plass innafor samfunnsøkonomien på grunn av **markedsmakta** si.

De store monopolkonsernene er dominerende selgere, og derfor behersker de virksomhetene til alle de mindre kjøperne av produktene. Et eller et fåtall monopolkonserner kan levere praktisk talt alle varene av en bestemt type. Den lille kjøper er

maktesløs overfor den store leverandøren. Dermed blir kjøpernes betingelser *diktert* av monopolene.

På samme måte er storkonsernene dominerende som kjøpere. Mange småborgerlige og småkapitalistiske bedrifter er underleverandører til de store monopolkonsernene. Her blir det den store kjøperen som har makta til å dominere.

Også de Moskva-orienterte partiene kaller det økonomiske systemet i Norge og liknende land for statsmonopolkapitalisme. Vi er ikke enige i hva de legger i ordet. De mener at framveksten av kapitalistiske monopoler nesten har opphevd konkurransen i kapitalismen. Vi mener at konkurransen heller blir mer skjerpa under monopolkapitalismen. De mener at statsmakta har smelta sammen med monopolene. Sjølsagt er stat og kapital filtra sammen, og monopolene benytter seg av statsmakta. Men det er også motsigelser mellom dem. De mener at sosialismen kan bli innført ved fredelige og parlamentariske metoder med en brei allianse, der også de ikke-monopolistiske kapitalistene deltar. Vi er for allianser som styrter kapitalismen. Men sjøl om det er motsigelser mellom monopolene og mindre kapitalister og småborgere, mener vi at disse gruppene er altfor knytta til kapitalismen til at de kan bli sosialister.

Den kapitalistiske sektoren og det offentlige

Når vi karakteriserer det nåværende stadiet i kapitalismen som *statsmonopolkapitalisme*, er det fordi staten spiller en spesielt stor rolle, både som eier av produksjonsmidler, og som en felles makt som legger forholda til rette for den kapitalistiske økonomien.

Dette betyr *ikke* at staten styrer og regulerer kapitalismen. Den kapitalistiske utviklinga er i bunn og grunn «ustyrlig», ettersom den oppstår uten plan av alle de enkelte storkonsernenes «private initiativ» for å øke profitte. Sjølsagt er staten og det offentlige viktige maktkonsentrasjoner i Norge i 80-åra. Ingen enkelt monopolkapitalist kan beherske staten. Men staten er samtidig avhengig av den dominerende kapitalistiske sektoren, og bundet til den. Den offentlige makta fungerer innafor en samfunnsøkonomi der kapitalistiske monopolkonserner spiller en dominerende rolle. Staten kan regulere med lover om priser, produktkontroll, arbeidsmiljø, forurensninger, eksport, toll, osv. Men makthaverne i staten må alltid ta i betraktning hvilke konsekvenser det har for den kapitalistiske sektor.

Hva skjer om statsmakta innfører lover eller ordninger som hemmer produksjonen og utbyttinga i den kapitalistiske sektoren, og fører til senket profit? Toppene i staten blir

sjølsagt utsatt for politisk press fra kapitaleierne, og kanskje tvunget til å gå av. Men også på mer indirekte måter blir statsmakta trua om den kapitalistiske sektoren «går dårlig». Borgerskapet stenger bedrifter, og arbeidsløsheten kan føre til politisk uro. Videre vil staten bli satt overfor en finansiell krise når skatteinntektene blir mindre, på grunn av dårlige tider for kapitalistene. Sånn er altså statsmakta og dens styrke bundet til at den kapitalistiske sektoren «går bra». «Gå bra» for den kapitalistiske sektoren betyr at borgerskapets utbytting av arbeiderne glir noenlunde, slik at bedriftene får brukbare overskudd.

Derfor presses sjøl velmenende politikere, sålenge de ikke bevisst og konsekvent bryter med kapitalismen, inn i ei rolle som støttespiller for den kapitalistiske sektoren. De offentlige tiltaka blir diktert av hvilke konsekvenser de har for konkurranseforhold, profitt, og investeringer. Sånn dominerer den kapitalistiske sektoren over den offentlige. Satt på spissen: Den monopolkapitalistiske sektoren, som er dominerende i samfunnsøkonomien, har utpresserens rolle: «Gjør slik at vi blir fornøyd! Hvis ikke, blir det investeringsstopp, lavere skatteinntekter, nedlegginger, utflagging!»

Kriminaliteten som ikke straffes

I 1977 kom en ny Arbeidsmiljølov i Norge. Betydninga av den er diskutert i en artikkel av Nils Arne Bakke i Materialisten 4/1980. «Det opprinnelige utkastet til en ny arbeidsmiljølov inneholdt en del omfattende reformer. De mest radikale deler av lovforslaget ble imidlertid borte gjennom høringsrundene..» I håndhevingen av den loven som tilslutt ble vedtatt har «Arbeidstilsynet og domstolene lagt seg på en ekstrem mild linje.» Årsakene er at loven og håndhevelsen blir tilpasset de «økonomiske realiteter», dvs. konkurransesituasjonen og konjunktorene for de kapitalistiske bedriftene. I løpet av 1978 og 1979 ga Arbeidstilsynet over 4000 tusen dispensasjoner fra arbeidstidsbestemmelsene i loven. I regjeringas langtidsprogram 1978-81 (tilleggsmeldinga) ble det slått fast at det vil «være nødvendig at økonomiske hensyn, og spesielt hensynet til bedriftens konkurranseevne, tillegges vekt ved gjennomføringen av (Arbeidsmiljø)-loven.»

«Den kapitalistiske produksjonen er knytta sammen med borgerskapets undertrykking av lønnstakerne.» Arbeidsløsheten kan styrke den kapitalistiske økonomien. Lønna blir pressa nedover, og ledige hender er tilgjengelig for ny kapitalistisk ekspansjon.

1.5. Dynamikken i samfunnsutviklinga

Den viktigste motsigelsen i kapitalismen

Det kapitalistiske samfunnet, som i Norge i 1980-åra, grunner seg på borgerskapets herredømmet over produksjonsmidler og arbeid. Den kapitalistiske utbyttinga, der borgerskapet styrer og leder produksjonen i samfunnet, og samtidig skaffer seg kontroll over arbeidet til arbeiderklassen, er en slags *akse* i alle kapitalistiske samfunn. Størrelsen på produksjonen, på den økonomiske veksten i samfunnet, og på bedriftenes overskudd avhenger av hvordan de økonomiske maktøverne, borgerskapet, greier å styre lønnstakerne til mest mulig verdiskaping.

Derfor består borgerskapets virksomhet i å fremme utbyttinga på mange vis, f.eks. ved å hindre nedsetting av arbeidstida, ved å holde lønna nede, ved å motsette seg krav til arbeidsmiljø og til rensing av utslipp og forurensninger. Den kapitalistiske produksjonen er altså knytta sammen med borgerskapets *undertrykking* av lønnstakerne. Hver eneste dag ser en utslag av denne undertrykkinga: Arbeidstempoet blir pressa i været, bedriftslederne kvitter seg med militante fagforeningsfolk, at eldre arbeidere blir sparka, arbeidsplasser blir nedlagt.

Derfor er de kapitalistiske samfunnene prega av *klassekonfliktene* mellom arbeiderklasse og borgerskap. Den måten kapitalistisk produksjon er organisert på, må avle konfrontasjoner og kamper! Så svær og dominerende er den kapitalistiske sektoren i samfunnet, at denne motsigelsen preger hele samfunnet.

Vi kan oppsummere: *Dynamikken* i de kapitalistiske samfunnene, de innerste drivkreftene for utviklinga av dem, er grunna i den kapitalistiske utbyttinga og i konfrontasjonene mellom de to motpartene: Borgerskap og arbeiderklasse. Hvordan dette *konkret* arter seg i Norge i slutten av det 20. århundret, skal vi komme tilbake utover i denne boka.

STOPP OG TENK: Hvordan henger fenomener som 6-timersdagen, fabrikkfløyter, fagforeninger, stempingsur, tariffoppgjør, NIS (Norsk Internasjonals Skipsregister) sammen med motsigelsen mellom borgerskap og arbeiderklasse?

I dette kapitlet har vi

- analysert de fire store økonomiske sektorene i samfunnet
- sett på kvinnes plass i samfunnsøkonomien
- vist hvordan produksjonsmidlene og samfunnsøkonomien er dominert av en spesiell samfunnsklasse, borgerskapet
- påvist hvordan den kapitalistiske sektoren dominerer i samfunnsøkonomien
- konstatert at motsetningene mellom borgerskapet og arbeiderklassen gjennomtrenger samfunnsutviklinga

Denne fila inneholder bare forord og kapittel 1 i boka. For øvrige kapitler, se <http://akp.no/ml-historie/pdf/studieboker/>